

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**За науковою ред. чл.-кор. НАПН України, д. політ. наук
проф. К. В. Балабанова**

**МАРІУПОЛЬ
МДУ
2017**

УДК 378.014.25
ББК 74.484.4
І-73

Авторський колектив :

Балабанов К.В. (наук. редакція), Безчотнікова С. В., Булатова О. В., Воевутко Н. Ю., Гільченко О. Л., Годованик Є. В., Горбань Г. О., Гусєва О. І., Дяченко О. Ф., Жарікова Ю. В., Задорожна-Княгницька Л. В., Зайковський О. С., Іванова Т. В., Кажан Ю. М., Кислова Л. А., Кіор Ю. А., Константинова Ю. В., Косенко Ю. М., Кумуржи Е. С., Кутнякова Г. І., Лабєцька Ю. Б., Лисак В. Ф., Мараховська Н. В., Марена Т. В., Марченко М. О., Мацука В. М., Мороз О. А., Найдьонова Л. А., Павленко О. Г., Петрова І. О., Проценко О. Б., Смирнова М. С., Толпежников Р. О., Трифонова Г. В., Трофименко М. В., Шепітько С. В.

Затверджена до друку Вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 27 грудня 2017 р.).

Рецензенти:

Зарва Вікторія Анатоліївна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Бердянського державного педагогічного університету;

Мельниченко Світлана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Київського національного торговельно-економічного університету;

Пономарьова Галина Федорівна, доктор педагогічних наук, професор, ректор Комунального закладу "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради.

УДК 378.014.25
ББК 74.484.4
І-73

Інтернаціоналізація як фактор конкурентоспроможності сучасного університету : кол. моногр. / за науковою ред. К. В. Балабанова. – Маріуполь : МДУ, 2017. – 430 с.

ISBN 978-966-97742-0-0

Колективна монографія присвячена питанням інтернаціоналізації вищої освіти. На думку авторів, основними напрямками розвитку інтернаціоналізації мають стати: включення всіх суб'єктів освітньої діяльності до процесу інтернаціоналізації, орієнтація інституціональної культури на міжнародну діяльність, позиціонування інтернаціоналізації як одного з пріоритетів розвитку університету під час стратегічного планування та прийняття рішень тощо. Особливу роль в цьому процесі автори монографії відводять університетам.

У монографії представлені результати багаторічних досліджень, які проводять науковці Маріупольського державного університету (МДУ), визначаючи міжнародну діяльність як стратегічний напрям розвитку сучасного університету.

Монографія розрахована на науковців, освітян та усіх небайдужих до проблем сучасної української вищої школи

УДК 378.014.25
ББК 74.484.4

ISBN 978-966-97742-0-0

© Маріупольський державний університет, 2017 рік

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1 Інтернаціоналізація вищої освіти: виклики сьогодення	9
1.1 Сутність, форми та складові розвитку інтернаціоналізації вищої освіти	9
1.2 Інтернаціоналізація вищої освіти як об'єктивна тенденція світогосподарського розвитку	21
1.3 Реалізація європейського вибору України у контексті інтернаціоналізації вищої освіти	44
Розділ 2 Конкурентоспроможність сучасного університету в умовах інтернаціоналізації вищої освіти	69
2.1 Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор конкурентоспроможності сучасного університету	69
2.2 Правові аспекти забезпечення конкурентоспроможності сучасного університету в умовах європейської міждержавної інтеграції	111
2.3 Фактори конкурентоспроможності сучасного університету в умовах глобалізації	125
2.4 Міжнародна діяльність як умова конкурентоспроможності університетів України (досвід Маріупольського державного університету)	153
Розділ 3 Академічна мобільність як чинник інтеграції України у міжнародний освітній простір	206
3.1 Особливості розвитку академічної мобільності в сучасних умовах	206
3.2 Академічна мобільність студентів: основні напрями і тенденції розвитку	213
3.3 Особливості організацій та розвитку академічної мобільності викладачів	223
3.4 Розвиток академічної мобільності в українських навчальних закладах (досвід Маріупольського державного університету)	232
Розділ 4 Розвиток лідерського потенціалу викладачів та студентів в умовах євроінтеграції	250
4.1 Лідерство й нова філософія освіти	250
4.2 Лідерство й педагогічний менеджмент	266
4.3 Лідерські якості викладача та студента в умовах реформування вищої освіти в Україні	288

4.4 Розвиток лідерського потенціалу університетів в умовах інтернаціоналізації вищої освіти (досвід Маріупольського державного університету)	302
Розділ 5 Сучасні тенденції забезпечення якості вищої освіти: українські та закордонні практики	323
5.1 Забезпечення якості професійної підготовки менеджерів освіти в контексті глобалізаційних процесів	323
5.2 Підготовка педагогів закладів вищої освіти до викладання лекцій англійською мовою як умова професійної самореалізації	346
5.3 Забезпечення якості педагогічної освіти в Італійській Республіці	364
5.4 Забезпечення якості вищої педагогічної освіти: досвід Республіки Кіпр	377
5.5 Міждисциплінарна інтеграція у підготовці бакалаврів із системного аналізу як фактор конкурентоспроможності фахівців	392
5.6 Практичний аспект професійної підготовки вчителів німецької мови (пілотний проект Інституту Гете в Маріупольському державному університеті)	411

5.2 Підготовка педагогів закладів вищої освіти до викладання лекцій англійською мовою як умова професійної самореалізації

Міжнародне співробітництво закладів вищої освіти України та інших країн передбачає не тільки участь студентів у програмах освітнього та культурного обміну, а й запрошення викладачів зарубіжними закладами вищої освіти для читання лекцій та реалізації спільних науково-дослідницьких проектів. Такі форми й методи співпраці актуалізують необхідність опанування іноземної мови як студентами, так і викладачами фахових дисциплін з метою ефективного здійснення науково-освітньої діяльності.

У листі МОН України № 1/9-120 від 11 березня 2015 р. «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін» акцентовано на необхідності створення умов на базі закладів вищої освіти для вивчення англійської мови як мови міжнародного академічного спілкування [42]. У Постанові Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» серед показників рівня наукової та професійної активності науково-педагогічного (наукового) працівника вказано проведення навчальних занять іноземною мовою (крім мовних навчальних дисциплін) в обсязі не менше 50 аудиторних годин на навчальний рік [41].

Партнером Міністерства освіти та науки України в забезпеченні умов для покращення рівня володіння англійською у закладах вищої освіти є Британська Рада, яка в 2017 році святкує 25-річчя своєї діяльності в Україні. У зв'язку із цим розпочато проект «Англійська мова для університетів», метою якого є підвищення рівня викладання та вивчення англійської мови у закладах вищої освіти, а також у володінні англійською мовою для того, щоб «науково-викладацький склад університетів міг брати участь у програмах міжнародного обміну та співпраці, а студенти могли закінчувати навчання, маючи більше необхідних для працевлаштування умінь та розуміючи навколишній світ» [2, с. 11].

У звіті про результати допроектного дослідження Британської Ради 2017 р. зазначено, що викладання фахових дисциплін англійською мовою проводиться фрагментарно, в основному за ініціативи відділень, факультетів, і навіть окремих лекторів. Виявлено, що менше 20% викладачів фахових дисциплін у більшості університетів викладають спеціалізовані предмети англійською мовою, а програм із англійською мовою викладання – менше 10% [2, с. 97]. З'ясовано, що в умовах сьогодення існує потреба у розробці стратегій викладання фахових дисциплін англійською мовою як на національному рівні, так і на рівні кожного окремого університету. Також нагальною є потреба у більш широкій підтримці викладачів фахових дисциплін для здійснення ними навчання студентів англійською мовою. Ця підтримка, по-перше, передбачає організацію курсу з англійської мови професійного спрямування для викладачів-предметників та дослідників. По-друге, необхідною є мовна підтримка в конкретних галузях академічної роботи, наприклад, у написанні статей для публікації в міжнародних журналах або підготовка постерів і презентацій для конференцій [2, с. 87].

Вважаємо, що підготовка викладачів фахових дисциплін до проведення лекцій іноземною мовою є умовою професійної самореалізації. У визначенні останньої поділяємо точку зору Л. Рибалко, яка визначає професійну самореалізацію викладача вищого навчального закладу як процес пізнання й розкриття власного потенціалу в педагогічній діяльності [44, с. 177]. Цінною є думка Ф. Базаєвої, що виокремлює два аспекти самореалізації: внутрішній – особистісний аспект, в якому самореалізація розглядається як стан, мета або результат з перспективами його досягнення в ході особистісного зростання й розвитку людини як суб'єкта власного життя, й зовнішній – діяльнісний аспект, коли самореалізація розглядається як процес або засіб досягнення життєвого успіху, у тому числі і в професійній сфері [1 с. 143]. На наш погляд, набуття викладачем статусу «EMI teacher» (викладач, що здійснює навчання студентів англійською мовою) сприяє успішній професійній самореалізації. Професійна самореалізація викладача у закладах вищої

освіти як EMI teacher є процесом пізнання та розкриття викладачем себе не тільки як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, а й іншомовної комунікативної діяльності; досягнення професійної мобільності, тобто готовності та здатності до набуття нових професійних компетенцій, швидкого орієнтування в новій ситуації, самоорганізації, самовизначення й саморозвитку в професійній діяльності засобами іноземної мови.

Доцільно відзначити, що в Маріупольському державному університеті наразі розробляється План дій щодо впровадження проекту «Англійська мова для університетів», серед заходів якого передбачено організацію мовно-педагогічних тренінгів для викладачів фахових дисциплін з метою підготовки до проведення лекцій англійською мовою. Доречним є розглянути сутність, функції, принципи та етапи проведення мовно-педагогічного тренінгу. Останній є методом активного навчання, спрямованим на формування іншомовної комунікативної компетенції викладачів фахових дисциплін та, водночас, їх професійну самореалізацію. Особливістю подібного тренінгу є не тільки досягнення викладачами рівня володіння англійською мовою B₂ для ефективного викладання предмета, а й збагачення ними власного педагогічного інструментарію – опанування методів, прийомів та форм навчання студентів, зокрема проведення лекцій англійською мовою. Тому проводити мовно-педагогічний тренінг доцільно викладачеві англійської мови, який має науковий ступінь кандидата педагогічних наук, володіє знаннями не тільки з методики викладання іноземної мови, а передусім із методики професійної підготовки.

Проведення мовно-педагогічного тренінгу розраховано на 72 години, 2 рази на тиждень. Цілями його проведення є набуття низки компетенцій як складових професійної компетентності, а саме:

- практична мета передбачає формування іншомовної комунікативної компетенції (мовної, мовленнєвої, соціокультурної) разом із предметною через вивчення професійно-спрямованого іншомовного навчального матеріалу;

- когнітивна забезпечує набуття когнітивної компетенції як готовності й здатності до постійного підвищення освітнього рівня, самостійного здобуття нових знань;

- емоційно-розвиваюча уможлиблює розвиток позитивного ставлення до опанування іноземної мови як засобу професійного зростання;

- виховна сприяє розвитку почуття самосвідомості, формуванню лідерсько-педагогічних умінь та вмінь міжособистісного спілкування, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків, зокрема проведення лекцій іноземною мовою.

Мовно-педагогічний тренінг виконує наступні функції:

- мотиваційно-спонукальну (формування мотиваційної готовності до викладання іноземної мовою, подолання комунікативних бар'єрів у процесі викладання фахових дисциплін іноземною мовою);

- навчальну (засвоєння необхідного мовного матеріалу, формування мовленнєвих та предметних умінь для викладання фахових дисциплін іноземною мовою);

- розвивальну (розвиток особистісно-професійних якостей, внутрішньої і зовнішньої свободи);

- комунікативну (формування ціннісного ставлення до спілкування, емпатійної культури, вміння працювати в команді в системі міжособистісних відносин, активізація невербальних засобів спілкування);

- оцінно-коригувальну (об'єктивне оцінювання власної поведінки під час проведення лекції, перетворення помилкових установок, вдосконалення вмінь та навичок).

Серед принципів мовно-педагогічного тренінгу виокремлюємо наступні:

1. Активна позиція учасників. Проведення тренінгу потребує обмеженого складу групи (не більше 10-12 осіб). Завдяки цьому учасники усвідомлюють, що результативність й успішність тренінгу залежить від особистісного внеску кожного з них, та беруть на себе відповідальність за власну мовленнєву діяльність, спираються на

внутрішні стимули (задоволення від процесу навчання, спілкування з колегами);

2. Новизна. Викладач іноземної мови, який проводить тренінг, використовує новизну змісту матеріалу, зміну проблем обговорення, методів, прийомів та форм роботи;

3. Сугестивність. Викладач-тренер здійснює активний вплив на уяву, емоції, півсвідомість учасників за допомогою тематичних, ритмічних, звукових асоціацій, використовує спеціальні прийоми (рольові ігри, музику тощо). Учасники тренінгу реалізують різноманітні форми спілкування, пов'язані із педагогічною діяльністю, розігруючи життєві сценарії та різноманітні ситуації професійного характеру; навчальний матеріал засвоюється в атмосфері гри, драматизації, використанні вербальних і невербальних засобів комунікації.

4. Синергія. Під час тренінгу необхідно впроваджувати командний метод роботи. Учасники мовно-педагогічного тренінгу, спільно вирішуючи завдання, об'єднують зусилля, вдосконалюють комунікативні уміння для більш ефективної взаємодії один з одним, а в подальшому – зі студентами.

Важливим є проектування етапів мовно-педагогічного тренінгу. Вони співвідносяться із компонентами професійної самореалізації викладача: мотиваційно-ціннісним (проектування моделі педагогічної діяльності, що стимулює до саморозвитку й самовдосконалення), когнітивним (здобуття сукупності інтегрованих знань), операційним (опанування прийомів та способів, що ґрунтуються на знаннях; здатність ефективно здійснювати педагогічну діяльність відповідно до цілей та умов, у яких вона відбувається) та контрольо-коригувальним (стійкість позиції – здатності усвідомлювати себе як суб'єкта педагогічної діяльності) [24].

На етапі *настроювання* учасникам надаються установки на доброзичливість, психологічний комфорт, практичну значущість заняття, успішність кожної особистості. Необхідним є спрямування викладачів фахових дисциплін на переорієнтацію процесу навчання з лекційно-інформативної на суб'єктно-орієнтовану форми,

використання комунікативних технологій для передачі знань студентам та взаємодії із ними засобами іноземної мови. Тобто на цьому етапі реалізується мотиваційно-спонукальна функція тренінгу. За аналогією дослідження Британської Ради було проведено опитування викладачів фахових дисциплін (42 осіб) Маріупольського державного університету з метою виявлення мотивів, що спонукають їх до вдосконалення рівня володіння англійською мовою. Результати опитування наведено в табл. 5.2.

Таблиця 5.2.

Мотивація викладачів фахових дисциплін до оволодіння англійською мовою

Рейтинг	Виявлені мотиви	Кількість опитаних (%)
1	Публікувати наукові праці	93 %
2	Подорожувати за кордоном	92 %
3	Брати участь у міжнародних конференціях	88 %
4	Читати лекції в закордонних закладах вищої освіти	56 %
5	Проводити заняття іноземною мовою	49 %
6	Навчатися за кордоном	37 %

Примітка: Складено за підсумками опитування викладачів МДУ.

Як свідчить аналіз результатів опитування, викладачі фахових дисциплін усвідомлюють важливість вивчення англійської мови в основному для здійснення науково-дослідницької діяльності та подорожування, проте недооцінюють її значущість для викладання, тобто безпосереднього здійснення власної практичної діяльності. Пояснюємо це недостатньою розвиненістю системи зовнішнього стимулювання, зокрема професійної підтримки викладачів фахових дисциплін: часової (зменшення кількості годин навчального навантаження для якісної підготовки до лекцій); ресурсної (наявність англійських підручників із фахових дисциплін й ресурсів електронних бібліотек); мовної (проведення спеціальних мовних курсів викладачами англійської мови професійного спрямування) тощо.

Як зізнаються викладачі, суттєвими перешкодами до проведення лекцій англійською мовою є комунікативні бар'єри психологічного характеру – невпевненість у собі через недостатній рівень володіння іноземною мовою, побоювання зробити помилки у процесі взаємодії зі студентами тощо. Посилаючись на класифікацію комунікативних бар'єрів, укладену Л. Орбан-Лембрик [35, с. 273-275] та проаналізувавши результати опитування викладачів фахових дисциплін Маріупольського державного університету «Що саме заважає Вам викладати свій предмет іноземною мовою?», наведемо приклади комунікативних бар'єрів та способи їх подолання у процесі проведення мовно-педагогічного тренінгу (див. табл. 5.3).

Таблиця 5.3

**Комунікативні бар'єри викладачів фахових дисциплін
та способи їх подолання**

Типи комунікативних бар'єрів	Перешкоди, що заважають викладати іноземною мовою	Способи подолання
Фонетичний – перешкоди, створені особливостями мови того, хто говорить (наприклад, дефекти мови та дикції)	Побоювання щодо недосконалої іншомовної вимови, інтонації правильної вимови складних слів іноземною мовою – 22 % опитаних	Створення та застосування ресурсів фонетичної медіатеки для вдосконалення вимовних навичок; проведення фонетичної розминки на початку кожного тренінгового заняття, читання вголос складних слів із загальнонаукової та спеціалізованої термінології
Семантичний – незбігання в системах значень партнерів з комунікації (тезаурусів, поняттєво-категорійного апарату мови з відповідною смисловою інформацією);	Невпевненість у собі через недостатній лексичний запас з предмету для проведення лекцій іноземною мовою та спілкування зі студентами; – 54 % опитаних	Навчання учасників працювати із зарубіжними джерелами; складати іншомовну джерельну базу, термінологічний словник, необхідний для проведення лекцій; надання учасникам списку необхідних розмовних формул, організація монологічного та діалогічного спілкування з метою їх засвоєння

<p>обмежений лексикон в одного зі співрозмовників; невідповідність між мовними засобами, які використовує комунікатор, і мовними ресурсами реципієнта; індивідуальні особливості реципієнта, його здатність оперувати мовою як засобом мислення</p>		<p>(аргументування, презентація ідей, формулювання проблеми, обговорення способів її вирішення тощо)</p>
<p>Смисловий, зумовлений тим, що одне повідомлення має різний (суб'єктивний) сенс, а слово може набувати різних значень у конкретному контексті, конкретній ситуації спілкування</p>	<p>Труднощі, зумовлені перекладом матеріалу з рідної мови на іноземну, невідповідність термінології в обох мовах; побоювання «перекрутити» граматичні структури, зміст висловлювань – 16 %</p>	<p>Навчання учасників працювати із зарубіжними джерелами, а не перекладати вітчизняні; у разі необхідності послуговуватися онлайн системами контекстуального пошуку за перекладами; підбір відповідних вправ на засвоєння граматичних структур, необхідних для викладання матеріалу та спілкування зі студентами</p>
<p>Стилістичний бар'єр виникає через невідповідність стилю мови комунікатора та ситуації спілкування або стилю мови й актуального психологічного стану реципієнта</p>	<p>Невпевненість через недостатність знань у врахуванні особливостей іншомовних стилів (наукового, розмовного тощо); побоювання, що студенти краще володіють іноземною мовою і бачать усі помилки викладача</p>	<p>Ознайомлення із особливостями різних стилів, організація вправ для їх практичного застосування</p>

Примітка: Складено за результатами опитування викладачів МДУ.

На етапі *настроювання* доречним є застосування вправ-розминок та комбінованих вправ для розвитку вмінь саморегуляції та іншомовних комунікативних умінь:

“Social Event” (role-playing). You will participate at a social event with other participants. The speciality of the event is that you can choose your personality. The teacher may give a list of characteristics (age, gender, nationality, place of residence, profession, family, hobbies) or may leave the number and type of personal characteristics completely open. Read and follow the instructions below:

1. The participants are given some time to write their visiting cards. The teacher makes them activate their prior knowledge, i.e. vocabulary needed to introduce oneself, to start a conversation, etc., and suggests some useful phrases (on the blackboard or via handout).

2. The event starts: the participants walk around and talk to one another for getting acquainted and discovering each other’s personalities.

3. The technique “Find someone who ...” may be used to give more structure to conversations and focus on some definite information during the event.

На *змістовому* етапі реалізується навчальна функція мовно-педагогічного тренінгу. Його основою є два змістові модулі (ЗМ). Перший ЗМ «Вступний фонетичний та граматичний курс» спрямований на корекцію та розвиток фонетичних та граматичних умінь. Завданнями цього модулю є виправити існуючі фонетико-фонематичні та граматичні недоліки іншомовного мовлення; навчити учасників коректному артикуляційному, інтонаційному та граматичному оформленню своїх висловлювань й розумінню мовлення інших. Другий ЗМ «Основний курс» спрямований на подальше формування необхідних компетентностей для проведення лекцій англійською мовою (іншомовної комунікативної, предметної, методичної, когнітивної).

Важливим на цьому етапі є відбір навчального матеріалу. Вважаємо доцільним послуговуватися підручником «**English for Academics**» [8], розробленим Британською Радою. Метою цього підручника є розвиток комунікативних умінь учених

(університетських академічних, дослідницьких та адміністративних кадрів), яким англійська мова потрібна для роботи та спілкування, а також допомога закладів вищої освіти у підвищенні у міжнародних рейтингах та інтеграції в міжнародний освітній простір. Цінним є те, що матеріал підручника має бути засвоєний протягом 72 академічних годин, що відповідає тривалості мовно-педагогічного тренінгу для викладачів фахових дисциплін.

Учасникам пропонується спілкуватися англійською мовою в різних ситуаціях, від невеликих розмов на конференції до презентації, від читання академічних текстів до написання академічної кореспонденції, рефератів та резюме. Позитивним є те, що підручник супроводжується безкоштовним онлайн-аудіододатком для розвитку слухових та мовних умінь. Також перевагою цього підручника є комплексне поєднання всіх видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання та письма (див. табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Змістове наповнення підручника «English for Academics» для розвитку мовленнєвих (комунікативних) умінь викладачів

Розділ підручника	Види мовленнєвої діяльності			
	Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо
Unit 1	Attending a conference	Socialising	International academic conferences	Academic correspondence
Unit 2	Troubleshooting	Presentation skills	University teaching learning and research	Writing a summary
Unit 3	Networking		Academic publications	Writing an abstract
Unit 4	In the audience		International cooperation	Writing a summary of a grant proposal

Примітка: Складено за результатами аналізу змістового наповнення підручника «English for Academics» [75].

Проте, не зважаючи на переваги цього підручника, відзначимо, що він спрямований більше на науковців та здійснення ними науково-дослідницької діяльності іноземною мовою, а особливості викладання лекцій висвітлено недостатньо. Тому під час проведення мовно-педагогічного тренінгу значну увагу необхідно зосередити на підготовці викладачів фахових дисциплін до читання лекцій англійською мовою. У зв'язку із цим важливе значення мають вимоги, сформульовані Л. Рибалко до сучасної лекції як засобу професійної самореалізації викладача закладу вищої освіти, а саме: відповідний зміст лекційного матеріалу та його відбір, осмислення практичної значущості, коректне використання у процесі організації засвоєння студентами, використання відповідних форм організації сприйняття й усвідомлення нової інформації студентами. Вважаємо за потрібне розкрити зміст цих вимог для учасників мовно-педагогічного тренінгу в процесі опанування іноземної мови [44, с. 178].

Окрім того, доречно дотримуватися етапів проведення лекції англійською мовою, запропонованих Центром викладання та навчання Міннесотського університету (University of Minnesota Center for Teaching and Learning): початок, основна та заключна частини, а також послуговуватися аркушем самооцінювання лекції (Lecture Self-Evaluation Worksheet) [74]. У представлених нижче таблицях співвіднесено етапи лекції, прийоми роботи та відповідні мовні кліше для опанування викладачами фахових дисциплін на заняттях мовно-педагогічного тренінгу, а також надано зразок аркуша самооцінювання (див. табл. 5.5 та табл. 5.6).

Операційний етап є практично спрямованим, під час його проходження відбувається реалізація розвивальної та комунікативної функцій мовно-педагогічного тренінгу. Основним методом даного етапу є рольова гра, під час якої учасники демонструють фрагменти лекцій англійською мовою, а решта – оцінюють ефективність презентації матеріалу та мовленнєву поведінку лектора.

Хід проведення лекції англійською мовою

Назва етапу лекції	Прийоми	Мовні кліше
1	2	3
Beginning the Lecture	<p>1. Plan an introduction to catch the listener's interest:</p> <p>a) raise a question to be answered by the end of the lecture;</p> <p>b) state a historical or current problem related to the lecture content;</p> <p>c) explain the relationship of lecture content to laboratory exercises, homework problems, professional career interests, etc.;</p> <p>d) relate lecture content to previous class material or ask a student to summarize previous course content.</p> <p>2. Provide a brief general overview of the lecture's content.</p> <p>3. Tell students how you expect them to use the lecture material.</p> <p>4. Define or explain unfamiliar terminology.</p>	<p>“By the end of the hour, you should be able to answer the question...”</p> <p>“As ... observed, many years ago,...”; “This is substantiated by ...’s view of existentialism”; “On a day-to-day basis, scientists focus their attention on...”</p> <p>“Today, I’ll lecture on ..., a topic in ... which will help you understand the recent discussions related to ...”</p> <p>“For the past few weeks, ... have occupied our attention. Today, I’ll introduce another, different perspective on ... We’ll spend the rest of this week and the next on understanding this view and comparing it with the previous position.”</p> <p>“What I’d like to do today is...”; “OK everyone, today, we’re going to look at...”; “OK, the focus of today’s lecture is on...”</p> <p>“Today I’ll offer a specific model of ... and illustrate its applicability in several kinds of settings. During our seminars, you’ll be asked to apply the model ...”</p> <p>“The term ... has a precise meaning. It is defined as ... Now, let’s look at this diagram and see how well you understand the definition of ...”</p>

	<p>d) problem-solution; e) pros-cons;. f) ascending-descending 2. Allow time within the lecture to summarize key ideas and prepare relevant examples to illustrate key ideas: a) provide transitions which show the relationships between key ideas; b) throughout the lecture check on student understanding by: - asking students to answer specific questions; - asking for student questions; - presenting a problem or situation which requires use of lecture material in order to obtain a solution; - <i>watching the class for nonverbal cues of confusion or misunderstanding (look for such behaviors as loss of eye contact, talking, or clock watching)</i></p>	<p>“It is <i>essential to identify</i> social. political and economic <i>factors for ...</i>” “<i>It is common knowledge that ... is a serious problem in modern society</i>”; “<i>The basis of this problem is that ...</i>”; “<i>The first thing we can do to solve this problem is ...</i>” “<i>Let us now consider the advantages and disadvantages of ...</i>” “<i>The importance [and renewed/continued/increasing relevance] of this field is [clearly/further] evidenced/shown by the recent announcement / news</i>”, “<i>... is absolutely necessary [required/unavoidable]</i>”; “<i>Less important /unimportant/irrelevant/not applicable are ...</i>” “<i>Let’s turn our attention to Now, let’s move on to ...</i>”; “<i>Next, let’s talk about ...</i>”; “<i>This raises the following issues/question(s).</i>” “<i>Who can describe in his/her own words the theory of ...?</i>” “<i>Did you have any questions about the application of ...?</i>” “<i>Over the last few days we have been discussing ... How can we use this information to ...?</i>”</p>
--	--	---

Closing the Lecture	<p>1. Answer any questions raised at the beginning of the lecture and provide closure for the lecture:</p> <p>a) briefly summarize lecture material and preview what lies ahead;</p> <p>b) relate lecture material to past or future presentations;</p> <p>c) ask a student to summarize the lecture's key ideas.</p> <p>2. Restate what you expect the students to gain from the lecture material.</p>	<p>“Today I have identified ... Tomorrow we will see how ... phases can be useful for our understanding of ...”</p> <p>“During the next lesson, we’ll break into discussion groups and get some experience applying this ...”</p> <p>“Who will summarize the key issues developed during today’s lecture?”</p> <p>“As I stated in the introduction, given the appropriate data you should be able to ...”</p>
---------------------	--	---

Примітка: Складено на основі рекомендацій Центру викладання та навчання Міннесотського університету [74] та власного педагогічного досвіду авторів.

Таблиця 5.6

Аркуш самооцінювання лекції (Lecture Self-Evaluation Worksheet)

Vocal Delivery	Physical Delivery
<p>Do you</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cue important ideas by varying speech rate, volume, and pitch? • Speak to students and not to the blackboard, walls, notes, or floor? • Enunciate clearly? • Let your sense of humor show? • Avoid repetition of pet words or phrases (e.g., okay, you know, uh)? 	<p>Do you</p> <ul style="list-style-type: none"> • Establish and maintain eye contact with your students? • Use gestures and physical movements which complement your verbal statements (e.g., looking at students while asking for student questions)? • Practice in advance with audiovisuals? • Avoid using distracting gestures or physical movements (e.g., grooming, pacing)?

Примітка: Складено на основі рекомендацій Центру викладання та навчання Міннесотського університету [10] та власного педагогічного досвіду авторів.

Важливим для учасників є відійти від традиційних ролей лектора та слухачів. Умотивованою у зв'язку з цим є артикульована Л. Рибалко теза про те, що «сучасна лекція, змістова і методична підготовка до її проведення активізують професійно-педагогічний потенціал викладача закладу вищої освіти, стимулюють виявлення потреб самовдосконалення особистості, розширюють межі самопізнання й розкриття резервного потенціалу суб'єктів педагогічного процесу» [44, с. 179]. Тому доцільним є практичне застосування нестандартних форм читання лекцій з фахових дисциплін. Послуговуємося рекомендаціями Т. Вудворд, яка представила широку класифікацію форм проведення лекцій, наголошуючи на необхідності варіювати способи структурування лекції та стимулювати лекторів та слухачів до виконання різноманітних ролей [88, с. 19-36]. Вважаємо за потрібне ознайомити учасників мовно-педагогічного тренінгу з цією класифікацією та навчити їх застосовувати варіативні форми лекцій на практиці. Наприклад, однією із інтерактивних форм проведення лекцій є «The Buzz Group Lecture». Її особливостями є структурне розбиття навчального матеріалу на частини та поділ студентів на групи з метою обговорення ключових положень лекції. Перевагами такої форми роботи для студентів є краще запам'ятовування змісту лекції завдяки його багаторазовому відтворенню; можливість ставити запитання та коментувати, розвиваючи при цьому когнітивні та комунікативні вміння. Для викладача проведення лекції в такій формі уможлиблює виявити рівень розуміння та засвоєння лекційного матеріалу студентами, їх інтерес до проблем, що обговорюються.

Учасникам мовно-педагогічного тренінгу надаються рекомендації щодо проведення лекції «The Buzz Group Lecture», а саме:

- 1. Seat the audience so that later they can work in 'buzz' groups of two to six. Give people time to say 'hello' to others in their group.*
- 2. Work out a signal for stopping the groups, and demonstrate it so everyone knows what to expect.*
- 3. Give the first few minutes of your talk.*

4. Stop and ask people to work in their buzz groups and quickly recap orally on what they think they heard or understood.

5. At your pre-arranged signal, the buzz groups stop buzzing. Continue with the next section of your talk, before stopping again and allowing the buzz groups to work.

Окрім того, викладачі можуть варіювати способи проведення даної лекції, застосовуючи наступні прийоми та форми роботи:

1. Trainees work together to restate the main points and make sure everyone in their buzz group has them noted down correctly.

2. Trainees prepare one question or comment on the talk so far.

3. Different buzz groups note down different things, e.g. one group notes down advantages and another disadvantages, or some other category of distinction relevant to the lecture.

4. For «silent buzzing», pairs of trainees simply swap notes after each section of the lecture.

Іншою формою проведення лекцій є «Lecture Discussion Scales». Її особливостями є формулювання викладачем тверджень проблемного (можливо, навіть провокативного) характеру, котрі суперечать загальноприйнятим уявленням, точкам зору тощо; розподіл тверджень між студентами, висловлення ними власного ставлення до твердження, обмін думками, пошук однодумців; викладення лекції викладачем із спростуванням чи доведенням правильності представлених тверджень. Перевагами такої форми роботи є зосередженість усіх учасників на змісті лекції з метою підтвердження власної точки зору; можливість формулювати власну позицію, коментувати, розвиваючи при цьому критичне мислення та комунікативні вміння.

Учасникам мовно-педагогічного тренінгу надаються рекомендації щодо проведення лекції «Lecture Discussion Scales», а саме:

1. Pick out the central points from a talk you want to give. Write them down as provocative statements that can be agreed or disagreed with.

2. Give one statement and scale to each person.

3. Everyone reads their own statement slip first and thinks about it.

4. *Trainees mill around telling the others what is on their slip and how they feel about it. They try to find someone who agrees with their statement to the same extent.*

5. *Give your talk. While listening, people will tend to focus especially well on the part of the talk that deals with 'their' issue. They may be interested to know the position you take.*

6. *After the lecture, encourage the group to pool the key points. Or finish your talk a bit early and leave the group to this open-ended discussion.*

У наведеній нижче таблиці представлено аркуш оцінювання лекції слухачами (див. табл. 5.7).

На **заключному** етапі мовно-педагогічного тренінгу відбувається реалізація оцінно-коригувальної функції: учасники аналізують хід тренінгу, відповідність очікувань та результатів, розповідають про свої враження, оцінюють власні вміння, визначають майбутні перспективи щодо проведення лекцій з фахових дисциплін англійською мовою.

Доречною на цьому етапі є вправа «Колаж», метою якої є розкриття потенційних можливостей учасника тренінгу, активізація позитивних емоційних переживань, позитивного досвіду, набутого під час мовно-педагогічного тренінгу, розвиток творчих умінь. Наведемо приклад цієї вправи, послуговуючись рекомендаціями М. Девіса, Б. Гарсайда та М. Рінволукрі [73]:

Participants create something of their own in a relaxing atmosphere, which acts as a springboard for them to be able to talk about themselves.

Preparation: Collect a pile of magazines, one large sheet of cardboard per student, pairs of scissors, Pritt Stick or glue, and Tipp-Ex.

1. *You are going to make a collage, by cutting up pictures and words and sticking them on to the cardboard. The collage should represent how you feel at the moment, or how you identify/see yourself. Each student should find a quiet space to do this, spreading out into any available extra space. Mind the time limit.*

2. *Then sit in circles and talk each other through your collages. Alternatively, this could be done as a mingle (i.e. with students walking round and talking to each other) or the collages put up on the walls.*

**Аркуш оцінювання лекції
(Lecture Evaluation Worksheet)**

General Remarks	Lecturer's Role	Students' Role
<p>The lecture was devoted to the problem of... It revealed some new facts about... It dealt with the problems that had not been studied before. The central/key/ultimate goal was...</p>	<p><i>A Maintained interest</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Captured my interest at the start • Varied the mode of presentation • Indicated the start and end of major phases • Stimulated activity in the audience • Spoke audibly • Used aids effectively • Looked at the audience • Really liked the subject matter • Linked the lecture to other parts of the course • Used language in a way I like <p><i>B Interpreted the material</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Offered his/her own ideas • Offered other people's ideas • Structured the material clearly • Was clear and understandable as to minor points and qualifications • Made good use of relevant and interesting examples, illustrations and quotations • Took stock periodically • Stressed important parts • Made it clear what the purpose of the lecture was • Gave alternative explanations of difficult points <p><i>C Chose material</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Presented material appropriate to the needs and interests of the audience • Organized material in an appropriate form for audience objectives • Presented about the right amount of material each time • Used examples, verbal images and metaphors that are of special help to me <p><i>D Made clear what was expected of the audience</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Took an active part in the discussion • Asked relevant questions and gave comments • Cooperated with the lecturer and each other • Did some research work • Participated in different activities • Developed oral and recall skills • Were interested and awake

	<ul style="list-style-type: none"> • Clarified, at the start, the value of note-taking • Checked audience understanding and encourages feedback <p>Made clear what work might be advisable or necessary after the lecture</p>	<ul style="list-style-type: none"> •
--	---	---

Примітка: Складено за рекомендаціями Т. Вудворд [88].

Таким чином, обґрунтовано методичні засади підготовки викладачів фахових дисциплін до проведення лекцій іноземною мовою. З'ясовано, що набуття викладачем статусу «EMI teacher» (викладач, що здійснює навчання студентів англійською мовою) є умовою його професійної самореалізації. Визначено сутність поняття «професійна самореалізація викладача закладу вищої освіти як EMI teacher», що являє собою процес пізнання та розкриття викладачем себе не тільки як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, а й іншомовної комунікативної діяльності; досягнення професійної мобільності засобами іноземної мови.

Доведено доцільність проведення мовно-педагогічного тренінгу як засобу професійної самореалізації, розкрито його функції (мотиваційно-спонукальну, навчальну, розвивальну, комунікативну, оцінно-коригувальну) та етапи (настроювання, змістовий, операційний, заключний), які відповідають компонентам професійної самореалізації (мотиваційно-ціннісному, когнітивному, операційному, контрольному-коригувальному).

5.3 Забезпечення якості педагогічної освіти в Італійській Республіці

Становлення системи вищої педагогічної освіти в Італійській Республіці пройшло досить тернистий шлях. Великий вплив на цей процес мали політичні, економічні та культурні чинники. Слід зазначити, що університетська освіта в Італії має глибоке багатовікове коріння та міцні усталені традиції, які дуже важко піддаються змінам